

MEDIJI U SLUŽBI RATA - ZAOSTAVŠTINA TVCG

Snežana Rakonjac

Content analysis of the informative programmes of the Television of Montenegro dating from the time of the war attack on Dubrovnik points to the connection between dominant political ideas of the Montenegrin-Serbian authorities and the programme profile of the national Television. The author of this text who is also an editor at the Television of Montenegro, analyses the archive of informative programmes from that time and proves that the Television was skilfully using the propaganda arsenal and in cooperation with the political and military leaders gave the immeasurable contribution to the promotion of nationalistic ideology, generating intolerance and stirring up the war in former Yugoslavia.

Programska orijentacija Televizije Crne Gore u vrijeme ratnog pohoda na Dubrovnik bila je u potpunosti usklađena sa političkim manifestom i ideološkim narativom vladajuće elite, iznikle u januarskom prevratu 1989. godine, pod pokroviteljstvom Slobodana Miloševića. Smjenu republičke i partijske vlasti pratila je i promjena uređivačkih garnitura u crnogorskim glasilima, koja postaju moćno oružje populizma, sa jasno definisanim zadatkom da, baš kao i mlado crnogorsko vođstvo, bespogovorno podrže politiku srpskog vođe i novi ideološki diskurs baziran na nacionalnoj isključivosti i netrpeljivosti prema svim protivnicima velikosrpskog imperijalog projekta.

S početkom rata na prostoru bivše Jugoslavije nacionalizam postaje službena politika, a mediji zahuktala ideološko-propagandna mašinerija. U ratnom zanosu prokljalo je i ratno novinarstvo, stasali ratni reporteri, zagospodario govor mržnje, učutkan profesionalni i etički stav. Osim spremnosti na uslugu režimu, režimske novine, Radio i Televizija u Crnoj Gori, gradeći zajedničku sliku rata, učvrstili su i unutrašnje saglasje, uz neznatne razlike koje proizlaze iz žanrovske osobenosti i specifičnosti izraza pojedinog medija.

Televizija se nije previše osvrtna na istoriju i mitologiju, niti je mogla dosegnuti patetični senzibilitet i kvazi-poetski uzlet štampe, ali je zato u crnogorske domove unijela zvuk topovskih projektila, miris baruta, svježe slike tinjajućih zgarišta, zapaljivi ton političkih izjava, euforiju ratnika. Osim prenosa rata uživo, Televizija je uspjela i ono što „Pobjeda“ iz objektivnih razloga nije – da blagovremeno prebriše svoju ratnu prošlost i gotovo zametne tragove iz vremena tzv. patriotskog novinarstva. Zato će prebiranje po rijetkim zaostalim svjedočanstvima rata neupućenom istraživaču ponuditi zaista neobična otkrića. Npr. rat za Dubrovnik, u kojem Crna Gora „nije“ učestvovala, počeo je 2. oktobra 1991. i istog dana ušao u završnu fazu, a okončan je 10. oktobra iste godine, dan nakon prvog potpisanog primirja i zvanične objave da Srbija nije u ratu. Na ovakav zaključak upućuje samo devet preživjelih VHS kaset na kojima je zabilježeno isto toliko ratnih dana. I to je, uz još nešto sirovih video zapisa i fragmenata, cijela sačuvana propagandna zaostavština iz vremena takozvanog „rata za mir“. Sa jedne strane neoprostivo malo, a sa druge – sasvim dovoljno da dokumentovano posvjedoči o upotrebi medija kao instrumenta rata.

Skrivena hronologija vremena zla

Ne znamo kako je kroz tv-objektiv izgledao prvi zvanični ratni dan, ali već 2. oktobra odgovorni urednik saopštava da

Televizija „prelazi na ratni način izvještavanja“ i najavljuje da sukobi ulaze u završnu fazu, te da se „koliko večeras očekuje razrješenje sukoba sa hrvatskim snagama“ (Labudović, E. *Vijesti i Dnevnik TVCG*, 2. 10. 1991). Dopisnik iz Herceg Novog već je raspolagao informacijama da u „hrvatskim redovima vlada panika i da su gardisti spremni na predaju“. Uspio je i da dešifruje neprijateljsku taktiku: „snajperisti se kriju u grobovima i cistijernama, a u porodilištu je instalirano mitraljesko gnijezdo“ (Đaković, P. *Vijesti i Dnevnik TVCG*, 2. 10. 1991). Iz istog studija, iste večeri načelnik štaba Vojno-pomorskog sektora Boka najavio je da će nastojati da „razbucaju neprijatelja na sitne gomilice i da neće stati dok se i zadnja puška ne položi na zemlju u kojoj će onda zavladata mir“ (Zec, M. *Dnevnik TVCG*, 2. 10. 1991). Na ispraćaju vojnika JNA, koji su poginuli dan ranije u Čepikućama, gradonačelnik Trebinja je poručio da je „bolje da na frontu pogine cijela familija, nego da jedan član porodice bude zaklan od ustaške kame i bačen u jamu“ (Vučurović, B. *Vijesti TVCG*, 2. 10. 1991).

Iako mnogi crnogorski ratnici nijesu čekali pozivnice za front, u svakoj informativnoj emisiji objavljujvani su pozivi vojnim obveznicima i dobrovoljcima da se jave na mobilizacijsko zborište, kao i zahtjev studenata da se proglasi opšta mobilizacija u Crnoj Gori. A evo i zašto. Na zajedničkoj šednici Predsjedništva i Vlade, ministar odbrane govorio je o „ustaškim krvolocima“ (Babić, B. *Dnevnik TVCG*, 2. 10. 1991), a generalni sekretar vladajuće partije i autor kovanice „Rat za mir“ o „topovima okrenutim prema Crnoj Gori i zlim namjerama susjeda da na našoj teritoriji zasija nova hrvatska država, iz mita ili farse svejedno“ (Marović, S. *Dnevnik TVCG*, 2. 10. 1991). Predsjednik Republike izvijestio je o „više hiljada crnokošuljaša raspoređenih na okolnim visovima, koji naoružavaju svoje istomišljenike u Crnoj Gori i planiraju diverzantske aktivnosti, kako bi naše primorje, uključujući i Bar, postalo hrvatsko“

(Bulatović, M. *Dnevnik TVCG*, 2. 10. 1991). Ipak, zaključio je crnogorski predsjednik, „Crna Gora nije u ratu i ne objavljuje rat nikome“. „Nametnuti rat ćemo dobiti i završiti zajednički život sa njima, nadam se za sva vremena“, poručio je na istoj sednici u istom polusatnom izvještaju predsjednik Vlade, izražavajući nadu da će se „granica sa Hrvatskom povući mnogo prirodnije nego što su to učinili priučeni boljševički kartografi, čiji je jedini cilj izgleda bio da nad Crnom Gorom u dijelu Boke Kotorske ostave hrvatsko starateljstvo“ (Đukanović, M. *Dnevnik TVCG*, 2. 10. 1991).

U večernjem dnevniku koji je trajao skoro dva sata, emitovani su ekskluzivno i prvi snimci Televizije Crne Gore sa ratišta, na kojima se osim mrklog mraka nije moglo videti ništa. Do tada je, za pokrivanje informacija sa fronta, korišćena slika benzinske pumpe u plamenu i far Hrvatske Televizije snimljen na prilazu Dubrovniku. Za dnevnik su stigli i stavovi iz Beograda – Dragoljuba Mićunovića koji kaže da će nove granice biti „iza srpskih leđa“ i Vojislava Šešelja koji poziva na linč dezertera. Emitovan je i izvještaj dopisnika Radio-Televizije Beograd, koji prenosi poruku „maloumnih Tuđmanovih bojovnika: Hrvati će jesti burek od srpskih očiju“ (Cvetković, M. *Dnevnik TVCG*, 2. 10. 1991). Bilo je tog 2. oktobra još raznovrsnih informacija: o „raspamećenim Kurdima koji su zaklali dvoje staraca u mjestu Osojnik“ (Miljanić, R. *Vijesti TVCG*, 2. 10. 1991), kapetanu Zulu i drugim stranim plaćenicima u hrvatskoj vojsci, o lijepom mirnom danu, punim školskim učionicama i dječijim vrtićima u Herceg Novom...

U prvim informativnim emisijama Televizije Crne Gore 3. oktobra bezuspješno se odgonetalo da li printano slovo „K“ na jednoj majici zaplijenjenoj na ratištu „znači kamikaza ili koljač“ (Božović, D. *Vijesti TVCG*, 3. 10. 1991). U sjenci ove dileme ostala je vijest iz Trebinja da je „Dubrovnik u potpunom okruženju“, da su „jedinice JNA duboko ušle u Konavle“ i da je

„izgleda uništen i aerodrom Ćilipi“ (Vujisić, B. *Vijesti TVCG*, 3. 10. 1991). Dopisnik iz Herceg Novog javljao je, međutim, da je JNA na 20-ak kilometara od Dubrovnika i da se tek približava Ćilipima. Već u popodnevnim satima, prema navodima istog izvještaja, Ćilipi su nestajali „u vatri i dimu, a JNA napredovala prema Cavtatu“ (Đaković, P. *Vijesti TVCG*, 3. 10. 1991). U posljednjem raportu oko 22 časa tek je uzgred pomenuto da je JNA vjerovatno oko Ćilipa i da je uništena benzinska pumpa u tom mjestu. Slike zapaljene Vitaljine i čišćenja terena u selu Dubravka ukazivale su pak da su TV-izvještači dezinformisali javnost žureći da osvoje teritorije i prije generala.

Posebno vrijeme, neuobičajeno dugo za informativne emisije, bilo je rezervisano za političare i komandni kadar JNA. General Jevrem Cokić procijenio je te noći da „neprijateljski korpus na dubrovačkom ratištu sa stranim plaćenicima i domaćim stanovništvom čini sedam do osam hiljada ljudi“ i da armija „samo oružjem može postići postavljeni cilj“ (Cokić, J. *Vijesti TVCG*, 3. 10. 1991). I crnogorski član jugoslovenskog Predsjedništva u podužem obraćanju javnosti najavio je da „upotrebom oružanih snaga treba skršiti silu neprijateljskih formacija“ zato što „srpskom narodu u Hrvatskoj prijeti novi genocid od strane povampirene fašističke ideologije hrvatskih vlasti“ (Kostić, B. *Dnevnik TVCG*, 3. 10. 1991). Četiri stotine nikšićkih dobrovoljaca već je nestrpljivo čekalo ratni raspored za odbranu ugroženog srpstva. Borbena euforija, izvještavali su dopisnici, zahvatila je skoro sve krajeve Crne Gore. Javljaju se očevi i sinovi, devojke, šezdesetogodišnjaci, cijeli bokserski klubovi, kotorske domaćice šalju ratnicima kolače.

Istine radi u Dnevniku se čula i druga strana. Vlada u Zagrebu optužila je JNA pod vođstvom Srbije za ratne zločine i agresiju na Hrvatsku, emitovana je i slično intonirana Tuđmanova izjava, a pravo na riječ dobili su i mještani zarobljeni na hrvatskoj strani. Isljeđivanje pred TV kamerama završeno je bezbolno i

brzo. „Ima li među vama ustaša“, „jeste li pucali“, „šta ste radili tu“ (Božović, D. *Vijesti TVCG*, 3. 10. 1991) – propitivao je reporter zarobljenike zatečene u svojim kućama. Na kraju dnevnika objavljeni su i noćni snimci iz Herceg Novog sa svečanog ispraćaja nepregledne tenkovske kolone koja je zamicala preko granice u noć.

Četvrtog oktobra u prijepodnevnim vijestima ništa novo. Steže se обруч oko Dubrovnika, vojska ide prema Ćilipima, meta napada je i Cavtat, združeno djeluju avijacija, teška artiljerija, pješadija. Novinarski izvještaji opet prestižu vojne raporte u kojima se kao dnevni cilj navodi „obaranje ustaških gnijezda u mjestu Grude“ (Miličić, K. *Vijesti TVCG*, 4. 10. 1991). O dugoročnim ciljevima govorio je u podužem obraćanju naciji najviši vojni zvaničnik. „U Republici Hrvatskoj na djelu je neonacizam. (...) Isključivi cilj armije je da onemogući ponavljanje genocida nad srpskim narodom“, poručio je general Kadijević, uz poziv „patriotama iz svih naroda da izvrše svoju obavezu u borbi protiv fašizma“ (Kadijević, V. *Dnevnik TVCG*, 4. 10. 1991). Naredbom o djelimičnoj mobilizaciji, pozivu se pridružilo i četvoročlano predšedništvo Jugoslavije. Iako se činilo da je u Crnoj Gori već bilo mobilisano sve što se mobilisati dalo, negodovanje zaostalih dobrovoljaca posredstvom medija ukazivalo je da još nijesu iskorišćeni svi ratnički potencijali. I Skupština Crne Gore dala je punu podršku narodnoj armiji i njenom kolektivnom komandantu, zaključujući da je u toku „neobjavljeni rat neofašističkih formacija protiv Jugoslavije“ i da je „Crna Gora bila ugrožena stalnim provokacijama sa hrvatske strane“ (Vuković, M. *Dnevnik TVCG*, 4. 10. 1991). U skupštinskim izvještajima nije bilo mjesta za disonantne opozicione tonove, ali je u Dnevniku neočekivano objavljeno par rečenica sa presa Reformskih snaga za Crnu Goru, koje „osuđuju nelegitimne odluke jugoslovenskog Predsjedništva“ i upozoravaju crnogorsku vlast da „neustavno gura sopstvene

građane u agresivni rat protiv Hrvatske“ (Vukmanović, M. *Dnevnik TVCG*, 4. 10. 1991).

Sa eskalacijom sukoba i širenjem fronta na dubrovačkom ratištu iz dana u dan povećavao se i broj TV-izvještača. Vojsci crnogorskih novinara 4. oktobra pridružila se i kolegunica iz Srbije. U njenoj reportaži borci brigade „Sava Kovačević“ trijumfalno najavljuju da će „ispraviti granice“, „spriječiti genocid“ i „možda već sutra piti kafu na Stradunu“ (Jugović, V. *Dnevnik TVCG*, 4. 10. 1991).

Prema prvim izvještajima 5. oktobra kafa na Stradunu bila je sve izvjesnija. Dopisnik iz Trebinja javio je da „ima nagovještaja, doduše nezvaničnih, da se danas i Dubrovnik može osvojiti“ i da „kruže informacije da su gardisti ubili gradonačelnika Petra Poljanića, zato što je htio da istakne bijelu zastavu u gradu“ (Vujisić, B. *Vijesti TVCG*, 5. 10. 1991). U vijestima koje su tokom dana uslijedile ni izvinjenja, ni demantija objavljene dezinformacije nije bilo. Možda je, zauzvrat, prvi put od početka rata, na Televiziji Crne Gore objavljen kratak izvještaj Tanjugovog dopisnika o stanju u Dubrovniku u kojem se navodi da u gradu bez struje i vode boravi i veliki broj izbjeglica i da Dubrovčani traže da se zaštite neprocjenjive vrijednosti grada. Sličan zahtjev, ali na adresu domaćina, uputila je iste večeri i srpska Vlada: „Vaša odluka da u gradu od neprocjenjive kulturno-istorijske vrijednosti smjestite vojne formacije i strane plaćenike i započnete oružane napade na Hercegovinu i Boku Kotorsku predstavlja krajnje necivilizovan čin. Nadamo se da ćete spriječiti vaše oružane formacije da razore Dubrovnik“ (*Dnevnik TVCG*, 5. 10. 1991), zamolio je Dubrovčane srpski premijer.

Iako je dan ranije u Hagu postignut dogovor svih strana o mirnom rješenju krize u već bivšoj Jugoslaviji, crnogorski građani su i 5. oktobra, posredstvom TV kamera i strateški raspoređenih reportera cijeli dan pratili rat uživo. U napuštenim Grudama „uništavaju se snajperska gnijezda u crkvama“

(Božović, D. *Vijesti TVCG*, 5. 10. 1991). Put žilavih Čilipa u korak s vojskom i teškom artiljerijom maršira i sedma sila. Topovski vod uz poneku psovku ustaške majke rasipa plotune i „neutrališe protivnika“. Izvještači prisustvuju i napadu avijacije. Ne skriva se radost zbog svakog pogođenog cilja, koji nestaje u vatri i dimu. Nakon cjelodnevnog zaglušujuće buke minobacača, tenkovskih projektila, pješadijskog oružja, avionskih raketa, iz sigurne zavjetrine Herceg Novog dopisnik naknadno pojašnjava da su „zapravo pirotehničke službe hrvatskih gardista dobro odradile posao, kako bi se stekao utisak da JNA gađa grad“ (Đaković, P. *Vijesti TVCG*, 5. 10. 1991). I dok na ekranu promiču modri likovi zarobljenika i slike zaplijenjenog „arsenala za mučenje“, hercegnovskog izvještača muči pitanje: „Zašto nema tijela poginulih mupovaca, gardista i stranih plaćenika i da li podzemni tuneli u Konavlima povezani sa morem kriju odgovor?“ (Đaković, P. *Dnevnik TVCG*, 5. 10. 1991).

I tog 5. oktobra Crna Gora je oplakivala svoje poginule vojnike, državni zvaničnici su slali telegrame, a generali i na sahranama držali mobilizatorske govore. Uz sliku sa posljednjeg ispraćaja jednog 34-godišnjeg vojnika, u posljednjem dnevniku, pročitano je i pismo njegovog sina osnovca, objavljeno nekoliko dana ranije u „Pobjedi“, u kojem piše da je „ponosan na oca i da žali što on i još trojica mlađe braće nisu veći da stanu uz oca na frontu“.

Krajnji dometi propagandnog marša

Šestog oktobra u 10 sati saopšteno je da je noć bila relativno mirna, ali da je dan ranije „u 15 časova i 15 minuta u širem rejonu Čilipa od strane ustaških oružnika oboren helikopter ‘Gazela’ i da je tom prilikom smrtno stradao načelnik Vojno-pomorskog sektora Boka Krsto Đurović“, dok su general potpukovnik Jevrem Cokić, pilot i kopilot povrijeđeni, ali van životne opasnosti. Uslijedila su javljanja reportera s fronta koji su izvijestili da se i

tokom noći ratovalo i da se „očekuje nastavak žestoke ofanzive“. Tako je i bilo. Sve do mraka građani su pratili, kako je to formulisao odgovorni urednik Televizije, „oslobađanje teritorija na kojima su divljale fašističke horde nazovi hrvatske vojske i sve bjelosvjetske ološi, koja je našla utočište u redovima hrvatskih jedinica“ (Labudović, E. *Vijesti TVCG*, 6. 10. 1991). I pored stalnog priliva novih informacija, isti urednik aktualizovao je pitanje koje je prethodne noći zabrinulo dopisnika iz Dubrovnika. „Nije jasno da i pored velike vatrene pripreme, topova, aviona, koji su gotovo savršeno veći dio prostora na kojem djeluju mupovci i gardisti, naše jedinice ne nailaze na ranjene i poginule neprijateljske vojnike. Mada to nije potvrđeno, izgleda da ih skrivaju u katakombama nekadašnjeg austrijskog utvrđenja nadomak Dubrovnika. To govori da su se dobro pripremili. No, sve će im biti uzalud“ (Labudović, E. *Vijesti TVCG*, 6. 10. 1991), poručio je na kraju smjene odgovorni urednik.

Dokaz da se i ovi urednički dometi mogu premašiti uslijedio je već u 19 i 30, u centralnoj informativnoj emisiji koju je vodio glavni urednik Televizije lično. Odmah nakon špice, bez uobičajenog „dobro večer“, začula se naredba „Pali!“ a zatim i artiljerijski plotuni koji su repetitor aerodroma Čilipi za par sekundi raznijeli u komade. Uz slike opustošene vazdušne luke i okolnih sela pretvorenih u zgarista, objavljeno je da vojska noć dočekuje ispred Cavtata kod mjesta Zvekovića. Ratnici su, zabilježila je kamera, nagrađeni sa 20 pečenih jagnjadi, a pobjednički dan krunisan je, kako je javljeno, „oslobađanjem Vukovara“ i „strijeljanjem zločinca koji je od dječijih prstiju pravio ogrlice“. Na urednički sto te večeri stigli su i ratni rekviziti sa fronta. „Tu je šahovnica iz okoline Dubrovnika, zatim kutija cigareta ‘Zagreb’, municija pravljena ručno i špil karata“, pokazao je gledaocima osvojene trofeje glavni urednik, zaključujući da su „gospoda mupovci izgleda htjeli da se, uz tablice, duže zadrže u okolini Dubrovnika“ (Čolović, B. *Dnevnik TVCG*, 6. 10. 1991).

Rezimirajući šestodnevne borbe na dubrovačkom frontu dopisnik iz Trebinja javio je da su poginula 32 vojnika JNA i više od 800 pripadnika hrvatskih snaga (Vujisić, B. *Vijesti i Dnevnik TVCG*, 6. 10. 1991). Razgovor istog reportera sa grupom tek pristiglih dobrovoljaca, uz uobičajene pozdrave i čestitke, pokazao je da ratnike najviše motiviše „mržnja prema ustašama“ i da čak i njih više cijene od „crnogorskih izdajnika, neljudi i dezertera“. Njima je, iznimno, glavni urednik posvetio posljednje minute dnevnika. „Sva bjelosvjetska plaćenička ološ našla je utočište u ustaškim jedinicama. Morali bi znati i oni i Tuđman da Crnogorci nikad nisu gubili na bojnopolju. Neće ni ovaj put, budite sigurni bojovniče Tuđman. Crnogorci dobro pamte. Proći će i ovaj rat, zarašće rane, ali ostaće sjećanje na one izrode koji su se stavili na vašu stranu i u vašu službu. Ne zaslužuju da ime se ime pomene, naročito ne u emisijama koje su namijenjene časnim ljudima i ratnicima. Jevreme Brkoviću, Veljko Bulajiću i drugi iz tzv. zagrebačkog udruženja ‘Mongtenegro’, zapamtite – Crnogorci dobro pamte“ (Čolović, B. *Dnevnik TVCG*, 6. 10. 1991).

Naredni 7. oktobarski dan zapamtili su stanovnici Cavtata i Zvekovice. Kako su javljali reporteri „po već oprobanoj receptu ustaških formacija otvorena je vatra prema JNA, nakon čega je vojska žestoko uzvratila“ (Đaković, P. Đurđevac, M. *Vijesti TVCG*, 7. 10. 1991). Slika je svjedočila da nije bila pošteđena čak ni tabla sa natpisom „Dobrodošli u Dubrovnik“. Tog dana zasjedao je i crnogorski Parlament, ali je višesatna rasprava u kojoj je bilo i antiratnih tonova u informativnim emisijama sažeta u demagoški apel potpredsjednika Predsjedništva Jugoslavije, „upućen Dubrovčanima i hrvatskom vrhovništvu“ u kojem obećava da će „pripadnici JNA čuvati Dubrovnik jednako kao što bi čuvali svoj Kotor ili svoje Cetinje“, ali i upozorava da se „više hiljada Tuđmanovih bojovnika već koncentriše u starom gradu i priprema miniranje pojedinih objekata s namjerom da

armiju optuže za razaranje bisera svjetske baštine“ (Kostić, B. *Dnevnik TVCG*, 7. 10. 1991).

Najava da će Hrvatska sutra proglasiti nezavisnost prošla je bez komentara, ali su informacije o bombardovanju Banskih dvora prepravljane iz sata u sat. Prvo je objavljena vijest Hrvatskog radija da je pogođeno sjedište Predsjedništva, zatim su prenijeli tvrdnje hrvatske štampe da su avioni ratnog vazduhoplovstva otvorili vatru na Trg Stjepana Radića, a potom je uslijedio demanti iz Saveznog sekretarijata narodne odbrane koji „optužuje hrvatsko vrhovništvo za insceniranje napada“. U prvom večernjem dnevniku saopšteno je da je „neko izgleda oštetio Banske dvore“, a u posljednjem već se koristila formulacija „navodni napad i još jedna provokacija protiv rukovodstva JNA“ (Stanković, S. Peković, T. *Dnevnici TVCG*, 7. 10. 1991.)

Osmog oktobra u Zagrebu su počeli pregovori o primirju, a hrvatski Sabor donio je odluku o raskidanju državno-pravnih veza sa Jugoslavijom. Crnogorska Televizija nije davala preveliki značaj ovim događajima. Kratko je saopšteno da „Hrvatska ne stanuje više ovdje“, te da je „makar na papiru od danas suverena republika“ (Labudović, E. *Dnevnik TVCG*, 8. 10. 1991). Uslijedila je i vijest da je hrvatska strana odbila uslove primirja koje je postavila JNA, a potom i demanti iz Zagreba. Najavljen je i sutrašnji susret u Hagu Miloševića, Tuđmana i Kadijevića, pa opet demanti objavljene informacije.

A na ratištu, kako su javljali crnogorski reporteri, ali i Tanjugovi i RTS - izvještači, inače redovni gosti dnevnika – sukobi su izgleda utihnuli. JNA je čistila osvojeni teren, što god to značilo, tražila „mrtve Kurde“, otkrivala „prostorije za mučenje, šahovnice i ustaške kame“ na svakom koraku (Živković, S. *Dnevnik TVCG*, 8. 10. 1991). Ranjeni borci oporavljali su se u bolnicama i poručivali da jedva čekaju da se vrate u boj, dobrovoljaci među kojima je bilo i srednjoškolaca i penzionera čekali su ratni raspored, a neki od rezervista koji su odbili pozive završili su u zatvoru.

U Dnevniku je pročitano i pismo učenika jedne nikšićke osnovne škole koji traže da se „njihovi očevi vrate svojoj djeci“, na koje je odgovorni urednik odgovorio ovako: „Dragi drugari iz VII 5, ovo je mjesec oktobar, kojeg smo se uglavnom sjećali kao mjeseca Šumarica. Zbog toga, da više ne bude krvavih bajki u nekakvoj zemlji seljaka na brdovitom Balkanu i onog stiha ‘umrla četa đaka u jednom danu’, naši i vaši očevi i braća su na položaju i iskreno dijelimo vašu nadu da će se oni živi i zdravi što prije vratiti kućama“ (Labudović, E. *Dnevnik TVCG*, 8. 10. 1991).

Sa varljivim zatišjem tokom kojeg su, kako su zaključili izvještači, „pripadnici garde držali Dubrovčane kao taoce, a hrvatske paravojne formacije pregrupisavale snage“, otkrivena je i tajna koja je dugo mučila crnogorske novinare. Će su povrijeđeni i poginuli pripadnici hrvatskih paravojnih formacija – objasnio je novopostavljeni komandant Vojno-pomorskog sektora Boka, navodeći u podužem intervjuu da Hrvati „strane plaćenike bacaju u more, a svoje izvlače i nose ili ih bacaju u more“ (Jokić, M. *Dnevnik TVCG*, 8. 10. 1991). „To samo potvrđuje da oni zaista vode prljavi rat“, zaključio je na kraju razgovora dopisnik iz Herceg Novog (Đaković, P. *Dnevnik TVCG*, 8. 10. 1991).

Deveti oktobarski dan kroz vizir Televizije Crne Gore izgledao je ovako: U Zagrebu potpisan sporazum o prekidu vatre, ali 76 nezadovoljnih dobrovoljaca, koji su gotovo osvojili Osojnik, traže nastavak borbe. Ipak, „u zaleđu Dubrovnika, koji Titogradski korpus drži u okruženju, oružje ćuti, iako stižu informacije da se u gradu vode borbe između gardista i građana i da ima poginulih“ (Đaković, P. *Dnevnik TVCG*, 9. 10. 1991). Vojno-pomorski sektor Boka poziva stanovnike „oslobođenih mjesta da se vrate ognjištima, očišćenim od hrvatskih plaćenika koji su htjeli rat i ostvarivanje ustaško-fašisoidne politike“. Zatečeni mještani popaljenih sela priznaju: „sve je bilo normalno“, „pucao se na sve strane“, „odnos vojske je super, za primjer“.

Ministarstvo poljoprivrede saopštilo da je „spašen stočni fond sa farme u Grudama“ i obećalo da će „107 grla izmještenih u Crnu Goru biti vraćeno kad se steknu uslovi“. Predsjednik Narodne stranke, „nezadovoljan lošom propagandom ratnih operacija“, traži „specijalni status za Dubrovnik i priznanje nezavisnost srpskih oblasti u Hrvatskoj“. „Savremeni monstrumi iz 21. veka probadaju kamom i vade srce srpskom življu da bi njihova lijepa što više nalikovala na Hitlerov raj“, poručuju iz Beograda boračke organizacije Srbije i Crne Gore. Pukovnik Radomir Damjanović na kraju dana parafrazira sintagmu partijskog ideologa DPS-a: „Mi nikada nismo prvi napadali. Mi smo jedina armija koja se bori ratom za mir“ (*Dnevnik TVCG*, 9. 10. 1991).

Posljednji zabilježeni ratni dan, 10. oktobar, karakteriše nešto umjereniji ton. Iako dominiraju prilozima o navodnim provokacijama hrvatskih paravojnih formacija, pronađenim špricovima koji „potvrđuju da gardisti koriste narkotike“, jezive slike osvojenog Cavtata, u izvještajima sa fronta prvi put se bilježe izjave vojnika koji žele mir i povratak kućama, a jedan starješina priznaje da „nijesu sreli nijednog stranog plaćenika, iako im je rečeno da ih ima“. Na kraju dana ohrabrujuće uvodno slovo urednika dnevnika: „Današnji datum mogao bi biti značajan za istoriju. Postignut sporazum u Hagu, počelo deblokiranje kasarni, JNA bi za mjesec trebalo da napusti Hrvatsku. Primirje je, ali po običaju hrvatske snage provocirale su JNA, a oni po običaju žestoko uzvraćali“ (Peković, T. *Dnevnik TVCG*, 10. 10. 1991).

U posljednjim minutima dnevnika Crnoj Gori je, direktno iz Haga, žestoko uzvratilo i predsjednik Srbije Slobodan Milošević: „Kada je reč o deblokadi kasarni i povlačenju JNA, to su stvari o kojima su razgovarali predstavnici hrvatske vlasti i armije, a ne ja kao predstavnik Srbije. Jer, kao što znate, ni sa jednog kvadratnog santimetra Srbije se ne ratuje, pa mi o prekidu vatre ne možemo ni razgovarati.“

Tako je u arhivu Televizije Crne Gore završen devetodnevni rat za Dubrovnik.

Zaključak

Bez obzira na uzak istraživački fokus, analiza i prezentacija sadržaja informativnih emisija Televizije Crne Gore iz vremena ratnog pohoda na Dubrovnik jasno ukazuje na uzročno-posljedičnu vezu između dominantnih političkih ideja crnogorsko-srpske vlasti i programskog profila nacionalne Televizije. Poslušni režimski mediji bili su sredstvo za ostvarenje cilja i pouzdan put kojim je nacionalistička ideologija usmjerena protiv naroda koji su napuštali Jugoslaviju stizala do srca širokih masa. I ova štura devetodnevna hronologija pokazala je kako je združenim snagama političara, generala i novinara uobličavan kolektivni duh, promovisana kultura mržnje, usavršavana tehnika dezinformisanja, satanizovana „protivnička strana“ i skoro u potpunosti pokoreno sopstveno javno mnjenje.

Bez obzira na različite uredničke rukopise, intenzitet događaja i specifičnost svakog ratnog dana, u informativnim emisijama crnogorske Televizije uočavaju se jasni tematski obrasci. Red političkih izjava o „povampirenom hrvatskom fašizmu“, „genocidu nad srpskim narodom“, „ugroženosti crnogorskih granica“ i planovima da crnogorsko primorje postane hrvatsko. Red plotuna i reporterskih zapisa o „oslobađanju neprijateljskih teritorija“, u kojima je demonstrirana vojna nadmoć i humanost JNA i istovremeno insinuirano rasulo i kukavičluk u redovima hrvatskih snaga. Uslijedila bi potom obavezna rubrika pozdravi i vojničke čestitke sa fronta, razgovori sa generalima koji su najavljivali nove juriše, pa red mobilizatorskih saopštenja i reportaža o nestupljivim dobrovoljcima i majkama koje u rat šalju četvoricu sinova, pa, kako jedna reče, „što bidne“. U dnevniku se skoro svake noći čuo posmrtni marš i počasni plotuni na ispraćaju poginulih vojnika, nizali su se telegrami saučešća i bilježile izjave ranjenika, koji jedva čekaju povratak na front. Jedna od svakodnevnih

rubrika bila je i isljeđivanje zarobljenika pred TV kamerama, a uvedene su i nove: pisma gledalaca u kojima je često zloupotrebljavan dječiji rukopis i dekorisanje uredničkog stola suvenirima zaplijenjenim na ratištu.

Značajan prostor u informativnim emisijama Televizije Crne Gore, koje nijesu imale ograničenja u trajanju, ustupan je dopisnicima Tanjuga i Radio-Televizije Beograd i, mora se priznati, u poređenju sa propagandnim dometima srpskih kolega, crnogorski su bili skoro amaterski. Sa druge strane, uz tek nekoliko izuzetaka, zapaža se potpuno odsustvo informacija iz hrvatskih izvora, uključujući i sliku koja je putem međunarodne razmjene vjerovatno stizala u crnogorsku Televiziju. Sličan tretman imali su i „domaći izdajnici“, protivnici rata i kritičari vlasti.

Od prvih ratnih dana u programu se prepoznaje nova retorika obilježena jezikom fronta i pojmovima nacionalizma: *čišćenje terena, žestoko uzvratanje, strani plaćenici, povampireni hrvatski fašizam, genocidna nacija, ustaška kama, odbrana časti otadžbine...*

U studiji „Politička propaganda i projekat ‘Svi Srbi u jednoj državi’“ profesor Renod de La Bros (Renaud de la Brosse) klasifikuje šest principa propagande, čiju direktnu ili posrednu primjenu uočavamo i u posmatranom programu Televizije Crne Gore. To su: simplifikacija i stigmatizacija protivnika, obmanjivačka logika, instrumentalizacija vijesti u sopstvenu korist, uporno ponavljanje poruke, oslanjanje na mitove i istoriju i izgradnja nacionalnog konsenzusa. (Bros, R. (2009-2010) „Politička propaganda i projekat ‘Svi Srbi u jednoj državi’“, *NUNS, Dosije*, br. 31).

Navedena klasifikacija sugerise da propagandna praksa crnogorskih medija nije samonikla i stručno potkrepljuje analizu sačuvanog ratnog opusa koja upućuje na jasan zaključak. Skromna po obimu, ali raskošna po sadržaju, preživjela riznica informativnih emisija s početka osvajačkog pohoda na

Dubrovnik nedvosmišljeno dokazuje da je crnogorska Televizija vješto vladala propagandnim arsenalom i, u sadejstvu sa tadašnjim političkim i vojnim vođstvom, dala nemjerljiv doprinos promovisanju nacionalističke ideologije, generisanju međunarodne netrpeljivosti i razbuktavanju rata na prostoru bivše Jugoslavije.

Literatura i izvori

- Bros, R. (2009-2010) „*Politička propaganda i projekat 'Svi Srbi u jednoj državi'*“, *NUNS, Dosije*, br. 31, Url: <http://www.nuns.rs/dosije/31/13.jsp>

- *Vijesti i Dnevnik TVCG*, 2. 10. 1991.
- *Vijesti i Dnevnik TVCG*, 3. 10. 1991.
- *Vijesti i Dnevnik TVCG*, 4. 10. 1991.
- *Vijesti i Dnevnik TVCG*, 5. 10. 1991.
- *Vijesti i Dnevnik TVCG*, 6. 10. 1991.
- *Vijesti i Dnevnik TVCG*, 7. 10. 1991.
- *Vijesti i Dnevnik TVCG*, 8. 10. 1991.
- *Vijesti i Dnevnik TVCG*, 9. 10. 1991.
- *Vijesti i Dnevnik TVCG*, 10. 10. 1991.